

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת לך לך, תשע"ה
מספר 1092מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

האם קיים אברהם את מצוות לך לך?

צבי שמעון

לפי המפורש בפשט הכתובים, הניסיון הראשון שבפניו עומד אברם הוא מצוות "לך-לך" (יב:א). מורגלים אנו לא לפקפק בכך שאברם עמד בניסיון זה וביצע את המצווה בשלמותה. ברם, עיון מדוקדק בפסוקים מעלה סימן שאלה מפתיע. ראשית, עלינו להבין מה כלל הניסיון. הצייווי כולל שלושה מרכיבים שמהם על אברם להתנתק ויעד אחד אליו הוא אמור להגיע:

"לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אלה-ארץ אשר ארצך"

דרשנים ופרשנים דנו בפשר הפירוט הרב בלשון הצייווי. הגישה הרווחת מסבירה שהניסוח באופן הולך ומצטמצם מהכללי "מארצך", לספציפי ואישי "מבית אביך" בא להבליט את הקושי בביצוע הצייווי - לא קל לאדם להתנתק מארץ אליה הורגל על כל נופיה ותרבותה, אך הכי כואב להתנתק לנצח מבית אבא. בלשונו של רמב"ן:

כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם אוהביו ורעיו כל שכן כשהוא ארץ מולדתו ששם נולד, וכל שכן כשיש שם כל בית אביו ולכך הוצרך לומר לו שיעזוב הכל לאהבתו של הקב"ה (רמב"ן יב:א).

על הסבר זה ניתן להוסיף שהפירוט בא לחדד את התנאי להקמת "גוי גדול" (יב:ב). הקמת עם חדש דורשת התנתקות מהעבר ולכן הצייווי מפרט שלא מדובר רק בהגירה אלא בהתנתקות מהתרבות ומהקשרים המשפחתיים של אברם. הקמת עם חדש מותנית בהתנתקות ממרכיבי הזהות הקודמים. מלבד הסבר הפירוט הרב שבצייווי, יש לתהות על עצם הצייווי, לאור המסופר בסוף פרק יא על מסעו של תרח יחד עם אברם מאור כשדים לחרן: "ויקח תרח את-אברם בנו... ויצאו אִתָּם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד-חרן וישבו שם" (בר' יא:לא). אם אברם כבר עזב את אור כשדים יחד עם אביו, כיצד ניתן לצוותו עתה לעזוב את מולדתו? ניתן לשנות את הגדרת ארצו של אדם באמצעות הגירה. לאחר שאברם עובר עם אביו להתגורר בחרן אזי חרן היא ארצו החדשה ולא אור כשדים, ולכן ניתן לצוותו ללכת מארצו כמו גם מבית אביו שגם עקר ועבר לחרן. אך כיצד יוסבר הצייווי ללכת ממולדתו - הרי אברם כבר עזב את ארץ מולדתו ועבר עם תרח אביו לארץ אחרת! שאלה זו איתגרה את פרשני המקרא ותשובות רבות ומגוונות הוצעו כפתרון. אפשרות אחת מוצעת על ידי רש"י שאף התקשה לגבי הצייווי לאברם לעזוב את ארצו: "והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד חרן אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך" (רש"י ד"ה מארצך). לפי רש"י הצייווי הוא לא לעזוב אלא להתרחק עוד יותר מארצו. אברם, אם כן, מתבקש לעקור ממקום מושבו בחרן אך לא ללכת לכיוון ארצו ומולדתו אור

* ד"ר צבי שמעון מרצה לתנ"ך בבית הספר ללימודי יסוד ביהדות ובמחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן.

כשדים אלא להתרחק עוד יותר. הקושי בפרשנות זו הוא שלמרות שהמרכיבים שמהם אברהם אמור להתנתק מובאים ברצף וזוכים לציווי אחד - לך לך - יש חוסר אחידות בין הציווי ללכת מבית אביו בה הכוונה היא באמת לעזוב, לעומת הציווי בנוגע לארץ (וכן מולדת) שאינו אלא ציווי להתרחקות. כיוון אחר מציע אבן עזרא הסבור ש"השם צוה לאברהם ועודנו באור כשדים שיעזוב את ארצו ומקום מולדתו גם בית אביו" (אבן עזרא ד"ה לך לך). אבן עזרא מתגבר על הקושי בטענה שהכתובים אינם מובאים בסדר כרונולוגי ושהציווי "לך לך" המופיע בפרק יב נאמר בסוף פרק יא בעוד אברהם באור כשדים. היסוד הפרשני של "אין מוקדם ומאוחר בתורה" מקובל גם על פרשני פשט כולל, כפי שעולה מפירושו כאן, על אבן עזרא. ברם, נקיטת כיוון פרשני זה תמיד דורשת נימוק מדוע הכתובים לא כסדרם, שהרי הציפייה מצד הפשטן היא שהכתובים יופיעו בסדר כרונולוגי ורק לעתים ישנה חריגה מסדר זה. הרמב"ן, לאחר שהביא את פירושו רש"י, דוחה את פירושו של אבן עזרא ומציע כיוון פרשני אחר ומפתיע: "כי חרן היא ארצו ושם מולדתו והיא ארץ אביו מעולם ושם נצטוה לעזוב אותם" (רמב"ן יב:א סוף ד"ה מארצך ומולדתך). לפי הצעת הרמב"ן, מקורם של תרח ושל אברהם הוא חרן. המשפחה היגרה מחרן לאור כשדים ואז שבה לכור מחצבתה בחרן. טענת הרמב"ן לנדודים בין חרן לאור כשדים מוצאת חיזוק במחקר המודרני. ממצאים ארכיאולוגיים חושפים שבין שתי הערים – אור כשדים וחרן - התנהלו קשרים תרבותיים ומסחריים חזקים ושניהם היו מרכזי פולחן הירח.¹ למרות ההסתברות ההיסטורית של פירוש הרמב"ן, ההצעה קשה בפשט שהרי נדידה של תרח ואברהם מחרן לאור כשדים אינה מוזכרת בתורה על אף שנדידה בכיוון ההפוך כן מוזכרת.²

הפתרון לפשר הציווי לאברהם לעזוב את מולדתו לאחר שכבר עזב את אור כשדים טמון בפירוש המילה מולדת. רוב הראשונים הניחו שפירוש המילה מולדת, בדומה לשימושה בעברית המודרנית, הוא הארץ בה אדם נולד. אך עיון בכתובים מגלה שכשהמקרא רוצה לציין ארץ בה אדם נולד המינוח המקובל הוא ארץ מולדתו.³ המילה מולדת לבדה מציינת משפחה נרחבת ואף שבט.⁴ פרשנות זו מבטלת את הקושי בפסוקים. הציווי לאברהם לא היה שיעזוב את ארץ מולדתו אלא רק את מולדתו - המשפחה הנרחבת. זאת ניתן לציין גם כשאברהם בחרן ואין סתירה או מתח בין הציווי לך לך שניתן לאברהם בחרן לבין תיאור מסעו של תרח יחד עם בנו אברהם בפרק הקודם.

נעבור עתה לבחון את ביצוע הציווי "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" על ידי אברהם. אכן עזב את ארצו בה התגורר - חרן. כמו כן, הוא עזב את אביו שנותר בחרן. אך, האם אברהם התנתק גם ממולדתו במשמעות של משפחתו הנרחבת? התורה מציינת: "וַיֵּלֶךְ אַבְרָם פְּאֶשֶׁר דְּבַר אֱלֹהֵי ה' וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט" (יב:ד).⁵ האם אברהם פעל בהתאם לציווי כשלקח את לוט עמו? אם מגמת הציווי היא התנתקות מכל הקשרים המשפחתיים, נדמה שאברהם לא היה אמור לקחת את לוט. יתכן שניסוח הפסוק המתאר את ביצוע הציווי על ידי אברהם אף רומז לכך שהליכתו של לוט היא נגד רצון ה'. הציון "פְּאֶשֶׁר דְּבַר אֱלֹהֵי ה'" אינו חל על הליכתו של לוט המצוינת רק בהמשך הפסוק. אברהם הלך כאשר ציווה אותו ה' אבל לוט הלך עמו - כנגד ציווי ה'.

מדוע לוקח אברהם את לוט כנגד ציווי ה'? האם אין אברהם שמתנתק מאביו מסוגל להתנתק גם מאחינו? התשובה לשאלה זו היא שאברהם כנראה לא ראה בלקיחת לוט סטייה מהציווי. סביר להניח לאור מנהגי האימוץ בעולם הקדום שאברהם ושרי, חשוכי הילדים, אימצו את לוט, אחיינו של אברהם, שהתייתם (יא:כח). הציווי לך לך לא דורש התנתקות מהמשפחה הגרעינית - לא משרי אשת אברהם, ולא, לפי הבנתו של אברהם, מלוט, הבן המאומץ. אך בעוד אברהם אולי רואה בלוט בן יורש, ראייה זו אינה תואמת את התוכנית האלוקית.

¹ ראו Bruce Vawter, *On Genesis: A New Reading*, Garden City 1977, עמ' 169.

² קושי נוסף הוא ציון ארץ מולדתו של הרן כאור כשדים (בר' יא:כח). ראו רמב"ן, שם, המתרחק שהרן, שלשיטת הרמב"ן הוא בנו הקטן של תרח, כפי שעולה מסדר אזכור בני תרח (יא:כו-כז), נולד לאחר הגירת המשפחה מחרן לאור כשדים.

³ ראו בר' יא:כח; לא:יג; יר' כב:י; מו:טז; יח' כג:טו; רות ב:יא.

⁴ ראו, למשל, יהודה קיל, *דעת מקרא*, ספר בראשית, יב:א ובהערה 13 שם. כך יש לפרש, בין השאר, את הימנעותה של אסתר מלחשוף את עמה ואת מולדתה (אסתר ב:י, כ). בהנחה שאסתר נולדה בשושן, אין סיבה להסתרת ארץ מולדתה; אלא הכוונה לייחוס השבטי שלה המשחק תפקיד חשוב במגילה ואכמ"ל.

⁵ לא ניתן לטעון שלוט הצטרף אל אברהם כנגד רצונו שהרי מהפסוק הבא משתמע שאברהם הסכים להליכתו של לוט עמו: "וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אֶחָיו" (בר' יב:ה).

לקיחת לוט אינה מהווה הפרה מכוונת של הציווי האלוקי, ולכן בהגיע אברם לארץ כנען ה' מבשר לו "לְזַרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת" (יב:ז). ברם, הביצוע של אברם עדיין לוקה בחסר וטעון תיקון. אכן, בפרק יג אברם מבין שלוט אינו מתאים כיוורשו ושהוא כנראה טעה בלקיחתו עמו לכנען, ולכן יוזם אברם היפרדות - "הִפְרָד נָא מֵעָלַי" (יג:ט). לאחר ההתנתקות מלוט, ביצוע הציווי של "לך לך" הושלם. אז ה' חוזר על ההבטחה אך הפעם בפירוט הרבה יותר גדול: "וְהָאָמֵר אֶל־אֲבִרָם אַחֲרַי הִפְרָד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה...צַפְנָה וְנִגְבְּהָ וְקִדְמָה וְיָמָה. כִּי אֶת־כְּלֵי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנַנֶּה וּלְזַרְעֶךָ עַד־עוֹלָם" (יג:יד-יז). ביצוע הציווי של לך לך על ידי אברם בשלבים מסביר גם את הגילוי ההדרגתי של הבטחת ה' לאברהם ולזרעו. בהתאם לשלמות הביצוע של הצו הא-לוקי, כך שלמות ההבטחה הא-לוקית.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עריכה לשונית: גב' נעמי קסירר